

İSLAM SƏFƏRLİ - 100

Səməd Vurğunun "qarabalasının" poeportreti...

Qurban BAYRAMOV,
tənqidçi-ədəbiyyatşünas,
Səməd Vurğun mükafatı laureatı,
dosent.

(Əvvəli ötən sayımızda)

İslam Səfərlinin səmimiyyətlə malyalanıb yağrulmuş şeirlərində sözlər sanki adılıqdan çıxır, poetik hüsn qazanır. Burada Xəzərin ləpələri pıçıldadır. Burada Vətən də, onun təbiəti də tam bir poeziyadır, zərifdir və gözəldir. Odur ki, həmin sözlərə neçə-neçə mahnılar yazılıb və onların da bir çoxu əbədiyaşardır. Lirik duyğular şairinin sözlərinə bəstələnmiş bu nəğmələri bəzəyən şeriyətşirlik, axıcılıq və poetik gözəllikbütövlükdə onun lirik şeirlərə xas olan bir cəhətdir...

Diqqətə çatdırım ki, 200-dən artıq şeirinə musiqi bəstələnməsi İslam Səfərlini nəğməkar şair kimi tanıtmışdır. Sözlərinin müəllifi olduğu "Bakı, sabahın xeyir" (mus. E.Sabitöglü), "Bir könlü sındırmışam" (mus. R.Mirişli), "Pıçıldayan ləpələr" (mus. A.Babayev), "Ağ xalatlı həkimlər" (mus.C.Cahangirov), "Nazəndə sevgilim yadıma düşdü" (mus. A.Babayev), "Buludlar" (mus. C.Cahangirov), "Arzu" (mus. Maestro Niyazi), "Nə vaxta qaldı" (mus. Q. Hüseyinli), "Ana" (mus. C.Cahangirov), "Ay, öpüşən dalğalar" (mus. R. Mirişli), "Bakılı qız" (mus. A.Babayev), "Aylı gecələr" (mus. A.Babayev), "Bağçamıza gəldi bahar" (mus. S.Rüstəmov), "Ey ala göz sevgilim" (mus. A.Rzayeva), "Zəriflik" (mus. C.Cahangirov), "Həkim qız" (mus. S.Rüstəmov), "Ay qaşı, gözü qara qız" (mus. A.Babayev), "Çix yaşı düzə..." (mus.A.Məlikov), "Ağ şanı, qara şanı" (mus. C.Cahangirov) qəbildən mahnılar həmişə sevilə-sevilə dinlənilir, toyların, məclislərin, bayramların növrəğine çevrilir...

Onun mahnılarını Rəşid Behbudov, Şövkət Ələkbərova, Sara Qədimova, Müslüm Maqomayev, Zeynəb Xanlarova, İslam Rzayev, Flora Kərimova, Sibel Can, Muazzez Ersoy, Yalçın Rzazadə, Brilyant Dadaşova, Yaşar Səfərov, Oguz Aksaç, Akif İslamzadə, Nəriminə Məmmədova, Mənsüm İbrahimov, Nəzakət Teymurova, Elnarə Abdullayeva, Gülyaz və Gülyanaq Məmmədovalar, Azər Zeynalov, Nadir Qafarzadə, Aygün Bəylər, Elton və digərləri kimi sənət korifeyləri, tanınmış, məşhur müğənnilər ifa etmişlər və indi də etməkdədirlər. Ekran-efirdə elə bir gün olmur ki, İslam Səfərlinin sözlərinə yazılmış mahnılar ifa olunmasın... İllər boyu Azərbaycan radio-efiri hər səhər Şövkət Ələkbərovanın mələhətli, ipək ifasında onun "Bakı, sabahın xeyir" (mus.Emin Sabitöglü) mahnı mətni ilə başlayır, hər səhər İslam Səfərli xalqını "Sabahın xeyir!" - deyərək salamlayır, uğurlayır...

Təkcə bircə ədəbi-mədəni fakt sübut edir ki, İslam Səfərli əbədiyaşar sənətkardır. Nə qədər ki, Azərbaycanın Xarı bülbül səslə sənətkarı Rəşid Behbudovun ifasında könlüləri fəth edən, əbədiyaşar "Ana" mahnısını xalq sevə-sevə dinləyir, o zaman bu mahnının müəllifi, poetik mətnin fatehi İslam Səfərli də əbədən yad ediləcəkdir... Şair bica yerə "Oxu, Rəşidim, oxu" şeirində yazmamışdı: "...Səsin bülbül, Ürəyin güldür, Ay Rəşid! Oxu, əziz Rəşidim, Sən oxu, Mən eşidim, Rəşidim! Səsi bahar Rəşidim, Rəşidim!" "Səsi bahar Rəşidin" ifası efirdən vəhyənə şəkildə qeyibdən gələn səs təkin qulağımızda səslənir: "Nə ki arzu kamın var, Qəlbimdə tutmuş qərar. And olsun sana, can ana. Qədrini el bilir, ətrini gül bilir, Saçının ağına, qarasına qurbanam. Könlünün o həzin laylasına qurbanam, Əziz ana."

Təsadüfi deyildir ki, əsrarəngiz ecazına görə şairin şeirlərinə bəstələnmiş əksər mahnılar Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin, mahnı xəzinəmizin qızıl fondunu təşkil edən əsərlər sırasında yer almış, klassikaya çevrilmiş, dillər əzbəri olmuş, və indinin özündə də sevilə-sevilə dinlənilir...

İslam Səfərli həm də, olduqca istedadlı dramaturqdur və onun dəyərli dram əsərləri, pyesləri bunun aşkar sübutudur. Onun pyesləri uzun müddət Azərbaycan teatr səhnələrində tamaşaya qoyulmuş və maraqla qarşılanmışdır. Nizami Gəncəvinin "Sirlər xəzinəsi" poeməsindəki "Xeyir və Şər" in motivləri əsasında yazdığı eyniadlı beşpərdəli mənzum dram əsəri ilə dramaturgiyaya qədəm qoyan İslam Səfərli sonralar "Göz həkimi" (ilk variantda "Ağ xalatlı qız" adlanıb), "Ana ürəyi", "Yol ayrıcında", "Yadigar", "Dar ağacı", "Dədəgünəş əfsanəsi", "Qış sarsıntısı" təkin pyesləri, "Qayın arvadı-xayın arvadı" komediyasını yazmış, həmin əsərlər ötən əsrin 60-70-ci illərində Bakı, Sumqayıt, Ağdam, Lənkəran, Şəki və Naxçıvan teatrlarının səhnələrində, dram dərnəklərində nümayiş etdirilmiş, geniş əks-səda doğurmuş, onların bir çoxunun əsasındaradio-tamaşalar hazırlanmışdır. "Göz həkimi" pyesi əsasında eyniadlı məşhur film-tamaşa çəkilmişdir. "Ana ürəyi" (4 pərdə 6 şəkili dram, 1961) "Dar ağacı" (1966), "Yol ayrıcında" (1973) pyesləri çap olunmuşdur...

İslam Səfərli oçerk, novella, libretto və kinossenari, məqalələr müəllifi kimi də tanınmışdır. Onun "İki qardaş" (1950), "Badamlı kəndinin qızı" (1955) oçerkləri, "Təzə qəsəbədə gülüş", "Məzhəkəli itki" (1973) novellaları, "İki könlü bir olanda" (1947) balet-libretto-su, "Şərqi qalibləri" (1960), "Bir stəkan çay" (1971) kinossenariləri və xeyli sayda məqalələri dövrünün nəbzini tutmaq baxımından çox əhəmiyyətlidir. İslam Səfərli tərcüməçilik fəaliyyəti ilə də məşğul olmuşdur. O, A.S.Puşkin, M.M.Svetlov, S.Marşak, M.Kərim, M.Tursunzadə, K.Koladze, Y.Dolmatovski və bu kimi tanınmış sənətkarların əsərlərindən müvəffəqiyyətlə tərcümələr etmiş, "Şərq qapısı", "Azərbaycan gəncləri", "Ədəbiyyat qəzeti"ndə səmərəli fəaliyyət göstərmiş, Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində redaktor, ədəbi-dram verilişləri şöbəsinin müdiri olmuş, 1960-1973-cü illərdə isə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının poeziya və dramaturgiya bölməsində çalışmışdır.

İslam Səfərli bu az yaşında və zəngin ömürlüyündə müxtəlif dövlət mükafatlarına və təltiflərinə layiq görülmüşdür. O, "Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi" fəxri adına (21 mart 1973); 3-cü dərəcəli "Şöhrət" ordeni (6 avqust 1943); "İgidliyə görə" medalı (3 yanvar 1944); "Qafqazın müdafiəsinə görə" medalı (1 may 1944); "1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində Almaniya üzərində qələbəyə görə" medalı (9 may 1945); "1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində rəşadətli əməyə görə" medalı (6 iyun 1945), "1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində Qələbənin 20 illiyi" yubiley medalı (1965) ilə təltif edilmişdir...

İslam Səfərlinin adını əbədiləşdirmək məqsədi ilə Xəzər dənizində

üzən gəmi-tankerinə "İslam Səfərli" adı verilib, Bakının mərkəzi küçələrindən biri şairin adını daşıyır, Bakıda yaşadığı binaya (Həsən Seyidbəyli, 30) onun barelyefi - xatirə lövhəsi vurulub, Naxçıvanada oxuduğu 1 nömrəli məktəbə onun adı verilmişdir...

Səfərli İslam Əhməd oğlu 6 noyabr 1974-cü ildə, uzun sürən xəstəlikdən sonra, 51 yaşında əbədiyyətə qovuşub və Fəxri Xiyabanda dəfn olunub.

İslam Səfərli Səməd Vurğun ədəbi məktəbinin ən istedadlı və məhsuldar, bu məktəbə sadıq nümayəndəsidir. Taleyi də bunu sübut edir, ustadından cəmi bir il çox yaşasa da, yaradıcılığı mənsub olduğu poetik məktəbin bütün parametrlərini inkişafına xidmət edib, produktivliyi ilə fərqlənib, onun hələ sağlığında 18 kitabı, yüzlərlə şeirləri, xeyli pyesləri, məqalələri, haqqında görkəmli sənət adamlarının məqalələri işıq üzü görüb.

Yeri gəlmişkən xatırladıım ki, Süleyman Rüstəm, Məmməd Rahim, Mir Cəlal Paşayev, Cəfər Cəfərov, Pənah Xəlilov, Əkbər Ağayev, Bəkir Nəbiyev, Famil Mehdi, Əlfi Qasımov, Adil Babayev, Qulu Xəlilov, Qabil, Sadıq Şükürov, Novruz Gəncəli, Tofiq Mütəllibov, Vaqif Səmədoğlu, Hüseyin İbrahimov, Abbas Zamanov, Tofiq Bayram, Nəriman Həsənzadə, Yaşar Qarayev, Şamil Salmanov, Rasim Tağıyev, Aydın Məmmədov, Vaqif Yusifli, Abid Tahirli, Hidayət Səfərli və digər Azərbaycanın görkəmli sənətkarları, ədəbiyyatşünas və tənqidçiləri, qələm adamları onun poetik, ədəbi yaradıcılığına ləyaqətli qiymət vermişlər...

Onun istedadı hələ gənclik dövründə ulu sənətkar Səməd Vurğunun diqqətini cəlb etmişdi. Bu bərdə İslam Səfərlinin ürək və məslək dostu, oxucuların sevimlisi, tanınmış yazıçı Əlfi-

Qasımovun xatirəsi diqqətəşayandır: "İslam Səfərlinin tələbəlik illərində yazdığı uğurlu şeirlər, gənclərin böyük qayğıkeşi Səməd Vurğunun da diqqətini cəlb etmişdi. İndiki kimi yadımdadır, üçüncü kursda oxuyurdum. Böyük şair tələbələrə qonaq gəlmişdi. Onun yaradıcılığı haqqında ətraflı məruzə dinlənilirdi, çıxışlar oldu. Axırda söz Səməd Vurğuna verildi. O, xitabət kürsüsünə qartal kimi sinə gərib müasir poeziyamızın qarşısında duran vəzifələrdən danışırdı. Şeir həvəskarlarını Füzuli, Sabir ənənələrindən, bayatılarımızdan öyrənməyə çağırırdı... Söhbətinin bir yerində Səməd Vurğun nəyi isə xatırlayıb susdu. Zala göz gəzdirdi.

- Hanı o mənə oxşayan Qara İslam - deyə zala müraciət elədi.

Salonda İslamla yanaşı əyləşmişdik. İslam ayağa qalxdı:

- Burdayam, Səməd müəllim, dedi.
- Bəri gəl görüm.

İslam qabağa yeridi. Səməd Vurğun əli ilə işarə elədi ki, yuxarı qalx-sın. İslam sıxıla-sıxıla yuxarı qalxdı. Səməd Vurğun dedi:

- Yazıçılar İttifaqında keçən "Gənclər günü"ndə bir şeir oxudun ha, indi oxuya bilərsənmi onu?

İslamın yaxşı bir xasiyyəti də bu idi ki, şeirlərinin əksərini əzbərdən bilir, həm də çox ehtirasla, hərərlə şeir oxuyardı.

- Oxuya bilərəm, - dedi.

Səməd Vurğun kənara çəkildi. İslam xitabət kürsüsünə qalxıb "Beşik başında" şerini şövlə oxudu:

Xəzər sahilindən bir qədər kənar
Ətrafı yam-yaşıl bir aynabənd var.
Orda suyu şirin, sadəcə bir qız,
Piano önündə oturub yalqız,
Baxıb pəncərədən nə isə anır.
Qəlbində ən zərif bir hiss oyanır...
Ayrılib bir anlıq düşüncələrdən
Şirmayı dillərə əl gəzdirərkən
Ürprəşir bədəni, yaşarır gözü...
Oxucum, belədir, sənətkar özü -
Yeni bir ilhamla yaşayan zaman
Odlu bir hiss keçir onun canından.
Odur bax, o çalır... açılır bu dəm
Gözlərim önündə yeni bir aləm.
Bakı gecələri... nur səpər qəmər,
Gümüş rübəndinə bürünmüş şəhər.
Yaşıl bir eyvanda, beşik başında
Bir ana ömrünün cavan yaşında
Əziz körpəsinə dedikcə laylay,
Zərli tellərilə o sevdalı ay
Oxşayır körpəni bir ana kimi.
Layla od aşığı-pərvanə kimi,
Dolaşır beşiyin başında yenə,
Yayılr Xəzərin dərinliyinə...
Alqış səsləri salonu titrətdi..."

(Davamı 16-cı səhifədə)

(Əvvəli 8-ci səhifədə)

Bu şeirdə təsvir eilən ana, mənəcə, Səməd Vurğunun Aygün obrazının prototipidir... İslam Səfərli Səməd Vurğuna məhəbbətini “Dağlar” şeirində belə ifadə etmişdir:

*...Mağarda saz tutan tellər vurğunu,
Bülbülü mat qoyan güllər vurğunu,
Səməd Vurğun kimi ellər vurğunu
Min il yaşayaydı, yüz nədi, dağlar!*

Xalq şairi Nəriman Həsənzadə İslam Səfərlinin həyatından başqa bir maraqlı faktı belə təqdim edir: “İslamın gözəl ürəyini, şair təbiətini birinci olaraq dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyov Naxçıvanda ikən, seçkilərdə iştirak etdiyi vaxtlarda görmüşdü. Cəbhədən yenicə qayıdan və sinəsi orden-medalla dolu olan bu gəncin pafosla oxuduğu şeirlərdən o böyük insanın xoşu gəlmiş, onu Bakıya, universitetdə təhsilini davam etdirmək üçün dəvət etmiş, sonra da, İslamı rektor, görkəmli Azərbaycan alimi Abdulla Qarayevdən xahiş etmişdi. Böyük xalq şairimiz Səməd Vurğun isə “Ayə, sən mənə oxşayırsan” - deyərək onu “Qara İslam” çağırırmış. Bunları mənə şairin qardaşı Hidayət Səfərli danışmışdı.”

Nəriman Həsənzadənin bu xatirə-məqaləsində İslam Səfərlinin səcərəsi və xələfləri haqqındakı faktı da xatırlatmaq maraqlıdır: “İslam müəllim həmişə fərəh hissiylə deyirdi ki, mən böyük astronom Nəsirəddin Tusinin yaxın qohumlarındanam və o nəsləndən olan görkəmli şəxsiyyətlərin adlarını çəkirdi. Bir də özünəxas qürurla eşitdirirdi ki, oğlum İlham Leninqrad (indiki Sankt-Peterburqda) Rəssamlıq Akademiyasında oxuyur. Həqiqətən, bu qan yaddaşı bir şair, ata ömrünü yaşıdan müqəddəs duyğular idi.

İndi şair İslam Səfərlinin evində onun varisi - oğlu İlham Səfərli yaşayır. Biz yenə İslam Səfərli ilə görüşürük, amma şairlə yox, nəvəsi - iqtisadçı İslam Səfərli ilə...” Bu, eləcə, yurddaş deməkdir, vətəndaş deməkdir, ümumən Azərbaycan deməkdir: *Hərdən düşüncələr sarır insanı,
çayüstü körpülər
asma yolumdur.*

*Bağrıma basmışam Azərbaycanı
Araz bir qolumdur,
Kür bir qolumdur!*

*Əmr et keşiyində mətin dayanım,
Sənə qurban canım, Azərbaycanım!*

Keçən əsrin ən tanınmış tənqidçi-ədəbiyyatşünası, prof. Əkbər Ağayev “Həyat eşqi” məqaləsində yazmışdı: “İslam Səfərlinin poeziyasında Xəzərin ləpələri pıçıldaşır, müasir kəndin və şəhərin müxtəlif təbiətli adamları tərənnüm olunur. Vətən də, onun təbiəti də İslam Səfərlinin tərənnümündə tam bir poeziyadır, incədir, xəfifdir, gözəldir.

Qırçın-qırçın göy ləpələr,
Nə xəfifdir, nə incədir.
Onu şeirə çəkmək olmaz,
O ən zərif düşüncədir?..”

Məmməd Rahim onu “Həyat nəfəsli şair”, Süleyman Rüstəm “Əsgər şair”, Famil Mehdi “Ənənənin ləyaqətli davamçısı”, Novruz Gəncəli “Şair döyüşü”, Əli Mahmud “Gözəl nəğmələr şairi”, “Əlfi Qasimov “Söz-lə dolu şair ürəyi”, Nəriman Həsənzadə “Nəğməkar şair ömrü”, Vaqif Yusifli “Nəğmədən yoğrulmuş poeziya”, Abid Tahirli “Məmləkət duyğularının tərcümanı” adlandırmışdır... Özünün yazdığı kimi İslam Səfərli doğrudan da, belə şairdir: Mən Dədə Qorqudam, ozan şairəm,

Eşqimi göylərə yazan şairəm,
İslamam, zirvədə süzən şairəm...